

Õiguskantsler

Peeter Raidla
peeter.raidla@parnupostimees.ee
Kaupo Meiel
kaupo.meiel@parnupostimees.ee
Kalev Vilgats
kalev.vilgats@parnupostimees.ee

Teie 16.11.2012 nr
Õiguskantsler 10.12.2012 nr 6-1/121581/1205626

Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta

Austatud avaldajad

Tänan teid pöördumise eest, milles esitate taotluse kontrollida Riigikogu valimise seaduse vastavust Eesti Vabariigi põhiseadusele osas, milles see ei võimalda valimisliitudel osaleda Riigikogu valimistel.

Analüüsi tulemusel ei tuvastanud ma Riigikogu valimise seaduse (RKVS) vastuolu põhiseadusega alljärgnevatel põhjustel.

Enne põhjenduste esitamist pean vajalikuks esitada selgituse pöördumises sisalduva järgmise väite osas: „Näiteks 1992. ja 1995. aasta Riigikogu valimistel kogusid valimisliidud üle poole Riigikogu kohtadest.“ Ilmselt ei ole pöördujad siinkohal silmas pidanud asjaolu, et valimisliidu võisid nendel aastatel moodustada ka erakonnad. 1992. aasta valimistel võisid osaleda nii erakondade valimisliidud (paljudes valimisliitudes osalesidki erakonnad¹) kui ka kodanike valimisliidud, mida võib nimetada ka mitte-erakondlikeks või erakonnavälisteks valimisliitudeks. 07.06.1994 vastu võetud Riigikogu valimise seaduse² § 27 lg 1 lubas valimisliidu moodustada ainult erakondadel,³ s.t juba 1995. aasta valimistel erakonnavälised valimisliidud enam osaleda ei saanud. Eeldatavalt nähakse aga pöördumises probleemina just erakonnaväliste valimisliitude osalemise välistamist⁴ (lähtun edaspidises analüüsis sellest, loobudes ühtlasi selgitavast täiendist „erakonnaväliste“).

Valimisliitude Riigikogu valimistel osalemise välistamise eesmärgiks on peamiselt poliitilise vastutuse tagamine⁵, aga ka nii Riigikogu kui ka üldiselt riikliku tasandi poliitilise maastiku killunemise vältimist ning selle kaudu demokraatia stabiilsuse toetamist.

¹ Vt täpsemalt http://www.vvk.ee/public/documents/Valimised_Eestis_1992-2011_est_issuu.pdf lk 35.

² RT I 1994, 47, 784.

³ Erakondade valimisliitude moodustamine keelati 17.11.1998 vastu võetud RKVS muudatusega. Sellest alates on Riigikogu valimistel saanud osaleda ainult erakonnad ja üksikkandidaadid.

⁴ Seega ei ole asjakohane tsiteeritud lauses viitamine 1995. aasta Riigikogu valimistele.

⁵ M. Taru ja R. Toomla. Eesti elanikkonna valimiskäitumise motiivid ja mehhanismid. Avaliku arvamuse küsitluste sekundaaranalüüs. Tartu 2002. Kättesaadav: www.riigikogu.ee/doc.php?46215. „Peamine argument selle vastu on poliitilise vastutuse hägustumine . mõne aasta pärast võib see ühendus olla lagununud ning siis pole võimalik tehtu või tegematajätmise kohta kellelki aru nõuda.“

Riigikohus on (õiguskantsleri taotluse alusel valimisliitude kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel osalemise välistamise põhiseaduspärasust analüüsid) selgitanud seda järgmiselt: „Üldkogu nõustub, et poliitilise vastutuse tagamine on põhiseaduslik väärtus. Poliitilise vastutuse põhimõte tuleneb PS §-s 1 väljendatud demokraatia põhimõttest. Demokraatia põhimõte eeldab, et valijal on võimalus teha valik erinevate valimisprogrammide ja ideede ning neid esindavate kandidaatide ning nimekirjade vahel. Demokraatia toimimise seisukohalt on oluline, et erinevad ühiskondlikud huvid oleksid ka kohalikul tasandil poliitilise otsustuse protsessis võimalikult ulatuslikult esindatud. Samaaegselt eeldab demokraatia põhimõte ka seda, et valijal on võimalus anda hinnang valituks osunud volikogu liikmete tegevusele ja nende antud valimislubaduste täitmisele. Selles avaldub volikogu liikmete poliitiline vastutus oma valijate ees. Mida püsivam on valimistel kandideerivate poliitiliste jõudude kooslus, seda selgepiirilisem peaks olema ka poliitiline vastutus, sest valija saab alles järgmistel valimistel anda hinnangu eelmiste valimiste ajal esitatud valimislubaduste täitmisele. Erakonnaseaduses kehtestatud nõuete tõttu on erakondade organisatsioon püsiv ja nende tegutsemine suunatud pikema aja peale, mistõttu on valijatel lihtsam hinnata erinevate ühenduste tegutsemist erinevate valimiste lõikes. [---] Nimekirjade esitamise õiguse andmine vaid erakondadele vastavalt erakonnaseadusele ja kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadusele on põhimõtteliselt ka vajalik vahend poliitilise vastutuse tagamiseks.“⁶

Riigikohus otsustas samas lahendis⁷ siiski, et kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel on valimisliitude osalemise välistamine põhiseadusega vastuolus. Otsustavaks sai sealjuures aga asjaolu,⁸ et erakonna registreerimiseks on nõutav vähemalt 1000 liikme olemasolu ning Eestis on kohaliku omavalitsuse üksusi, kus kõigi elanike arv kokku on alla tuhande – sellest tulenevalt ei oleks paljudes kohaliku omavalitsuse üksustes võimalik moodustada mitut kohalikku erakonda, et sel viisil seista kohaliku huvi eest.⁹ Samast lahendist tuleneb ka kaudselt, et Riigikohus peab võimalikuks, et suurema elanike arvuga kohaliku omavalitsuse üksustes võiks kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel valimisliitude osalemise välistamine olla ka põhiseadusega kooskõlas.¹⁰

Riigikogu valimiste kontekstis ei ole ühiskonnas tekkinud uut sarnase maailmavaatega poliitilistel rühmadel kuidagi objektiivselt välistatud erakonna moodustamine selleks, et Riigikogu valimistel osaleda.¹¹ Seetõttu ei pea ma ka Riigikogu valimise seadust põhiseadusega vastuolus olevaks osas, milles see ei võimalda Riigikogu valimistel osaleda valimisliitudel.

Lugupidamisega

/digitaalselt allkirjastatud/

Indrek Teder

⁶ RKÜKo 19.04.2005 nr 3-4-1-1-05, punktid 26-28, vt ka p 20 erakonnale esitatavate nõuete kohta.

⁷ RKÜKo 19.04.2005 nr 3-4-1-1-05. Sama järelalus ka varasemas asjas: RKPJKo 15.07.2002 nr 3-4-1-7-02, p 29.

⁸ Samale argumendile tugines ka mõlemad eelmistes allmärkustes viidatud põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetlused algatanud õiguskantsler enda taotluses Riigikohtule.

⁹ RKÜKo 19.04.2005 nr 3-4-1-1-05, punktid 18 ja 45.

¹⁰ RKÜKo 19.04.2005 nr 3-4-1-1-05, p 46.

¹¹ Erakonna registreerimise eeldusena kehtiv 1000 liikme nõue on kahtlemata väljakutse igale poliitilisele rühmale, kuid nii või naa peab poliitiline rühm Riigikogu valimistel edukas olemiseks omandama ühiskonnas laiema kandepinna.